

Pålitelighet i tilrettelagte avhør av barn

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)
Politihøgskolen
2020

Kandidatnummer: 295 og 215

Antall ord: 8799

Innhold

1.0 Innledning	3
1.1 Problemstilling	4
1.2 Begrepsavklaring og avgrensninger.....	4
1.2.1 Tilrettelagte avhør.....	4
1.2.2 Pålitelighet	5
1.2.3 Vold	5
1.2.4 Alder og gruppe.....	6
1.2.5 Samtalemetodikken og lover og forskrifter	6
1.2.6 Oppgavens oppbygning	7
2.0 Metode	8
2.1 Teoretisk oppgave.....	8
2.2 Litteratursøk	8
2.3 Kildekritikk.....	9
2.4 Forforståelse.....	10
2.4.1 Egen erfaring	10
3.0 Teori og drøfting.....	12
3.1 Samtalemetodikken	12
3.1.1 Fri forklaring.....	12
3.2 Hukommelse og minneprosessen.....	14
3.2.1 Dramatiske og traumatiske hendelsers betydning for hukommelsen	15
3.2.2 Dissosiering	16
3.2.3 Tiden frem til barnet blir avhørt	17
3.2.4 Gjentatte avhør	18
3.4 Andre påvirkningsfaktorer	20
3.5 Sannhet og løgn.....	21
3.6 Barns symptomuttrykk	23
4.0 Avslutning	24
Litteraturliste.....	26

1.0 Innledning

“Det er vårt felles ansvar å beskytte barn fra skadelige situasjoner, og sørge for at de får en god oppvekst. En god barndom er den beste beskyttelse- en god barndom varer livet ut!”

(Regjeringen, 2015).

Slik avslutter tidligere barne- og likestillingsminister Solveig Horne sin tale på konferansen “Beskyttelse av barn mot vold og seksuelle overgrep” i 2014.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress gjorde i 2019 en omfangsundersøkelse blant ungdom mellom 12 og 16 år som viste at 1 av 20 har vært utsatt for alvorlig fysisk vold eller seksuelle overgrep i løpet av oppveksten (Hafstad & Augusti, 2019). Samtidig viser Bufdir til en studie av omfang av vold og overgrep mot barn og unge gjennomført blant 18-19 åringer, at 6% oppgir å ha blitt utsatt for alvorlig fysisk vold i løpet av oppveksten. Studien viser også at det ikke har vært noen nedgang i forekomsten av alvorlig fysisk vold mot barn og unge de siste årene (Mossige og Stefansen, 2016).

Konsekvensene av å bli utsatt for vold og overgrep er store og flere studier har gjentatte ganger vist at barn som utsettes for mishandling, har betydelig økt risiko for skjevutvikling på flere områder (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2020).

Barn og unge er særlig sårbare og trenger beskyttelse fra oppvekstvilkår som kan skade deres helse og utvikling. Undersøkelsene nevnt ovenfor viser at det er mange barn og unge i Norge som vokser opp under forhold der de blir utsatt for vold og overgrep. En av oppgavene til politiet i slike saker er å gjennomføre tilrettelagte avhør. Prinsippene om å skåne barnet for belastningen med den rettslige behandlingen, sikre bevisverdien av barnets forklaring og barns rett til å bli hørt, er viktige. (Lagestad, 2017, s. 109).

Fra september 2018 til august 2019, ble det gjennomført 4688 førstegangsavhør. En stor prosentandel av disse avhørene er knyttet til saker der barn og unge har vært utsatt for vold og overgrep, 38 prosent var knyttet til seksuallovbrudd og 59 prosent var knyttet til vold (Politidirektoratet, 2019). Det gjennomføres flere tusen tilrettelagte avhør årlig i Norge. Politiets oppgave er å tilrettelegge for en så pålitelig forklaring som mulig. Forskning på barn som pålitelige vitner har lang fartstid og har hatt stort fokus, blant annet innenfor vitnepsykologien. *«Påliteligheten av barns vitneforklaringer er et av de eldste forskningstemaene i vitnepsykologien, med forskningstradisjoner mer enn 100 år tilbake. Den nyere interessen for barns vitneforklaringer har sammenheng både med samfunnets økende*

fokus på overgrep mot barn og hvor barnas forklaringer er viktige, samt flere katastrofale rettsaker» (Det samfunnsvitenskapelige fakultet, 2016).

1.1 Problemstilling

Avhør er en viktig og stor del av politiets etterforskning. Hvordan vi ivaretar barn, som er i en ekstra sårbar situasjon, i disse settingene, er spesielt viktig. Som politi er det viktig å ha god innsikt og kunnskap om de ulike faktorene som spiller inn i vurderingen av påliteligheten i barnets utsagn. Barn, psykisk utviklingshemmede og personer med tilsvarende funksjonsnedsettelse er særlig sårbare og har et særskilt krav på beskyttelse. Samfunnet er forpliktet til å avdekke vold og seksuelle overgrep mot disse, og påse at skyldige blir dømt og forhindre nye overgrep (Regjeringen, 2017).

Vi har valgt følgende problemstilling:

Hvilke faktorer kan styrke/svekke påliteligheten av barns forklaring i tilrettelagte avhør?

1.2 Begrepsavklaring og avgrensninger

1.2.1 Tilrettelagte avhør

Tilrettelagte avhør gjennomføres ved Statens Barnehus. Det finnes 11 barnehus i Norge. Tilrettelagte avhør gjennomføres med barn under 16 år slik at de ikke behøver å vitne i retten. Opptak av det tilrettelagte avhøret vil vises i retten i stedet for at barnet selv må møte (Statensbarnehus, 2020).

Personer med psykisk utviklingshemming eller personer med funksjonssvikt som faller inn under et utviklingsnivå tilsvarende dette aldersspennet, avhøres også ved barnehusene (Gamst, 2011 s. 106).

For at et tilrettelagt avhør skal gjennomføres må det ha kommet en anmeldelse til politiet. Politiet kan på bakgrunn av anmeldelsen snakke med barn som har vært utsatt for eller vært vitne til hendelser. Politiet, advokater og andre aktuelle instanser, som for eksempel barnevernet, møter opp på barnehuset og følger avhøret via videooverføring. Den som avhører barnet er en fra politiet som er spesielt utdannet til å snakke med barn og ungdom. Det er ansatt egne fagpersoner på barnehusene som lytter til avhørene. Avhørene blir i tillegg transkribert. Barnet følges av en det kjenner (Statensbarnehus, 2020).

De fysiske rammene for samtalen er lagt til rette med egne rom som har gode stoler å sitte i. I tillegg er stolene vendt mot hverandre med et lite bord mellom dem. Dette inviterer til øyekontakt mellom avhører og barnet. Rommet inneholder lite distraksjoner for barnet/ungdommen og er som regel nesten tomt (Gamst, 2011, s. 131).

1.2.2 Pålitelighet

Det forekommer ofte en sammenblanding av begrepene troverdighet og pålitelighet. Med *troverdighet* menes det inntrykk av sannhet som barnet gir, det er noe *du* oppfatter at barnet er. Det er en subjektiv, skjønnsmessig og intuitiv bedømmelse av barnet og oppmerksomheten fra innholdet i det barnet forteller flyttes derfor vekk (Gamst, 2011 s. 68).

Begrepet *pålitelighet* referer til vurderingen av *innholdet* i barnets fortelling. Her tenker man at det handler om barnets gjengivelse av faktiske hendelser, en virkelighet, som har funnet sted. Med andre ord refererer pålitelighet i rettslig sammenheng til bevisverdien som kan tillegges utsagnene i en vitneforklaring i et tilrettelagt avhør. I mange av sakene der tilrettelagte avhør av barn som har blitt utsatt for vold og overgrep gjennomføres, er det ingen tekniske bevis og påstand står mot påstand. Dette er et eksempel på når vurdering av barnets pålitelighet blir et særdeles viktig tema (Gamst, 2011 s. 69).

I vår oppgave vil vi ha en forståelse av begrepet pålitelighet som både det å fortelle slik en husker det, samt ikke unnlate å fortelle eller lyve. Når vi gjennom oppgaven benytter begrepet pålitelighet vil det slikt sett også romme det som inngår i begrepet troverdighet.

1.2.3 Vold

I oppgaven fokuserer vi på pålitelighetsvurderingen av barn og unge som har vært utsatt for vold. Det finnes flere definisjoner på hva vold er. En mye brukt definisjon av vold, både i Norge og internasjonalt, er Per Isdals: «Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil» (Dinutvei, 2020).

En annen definisjon er Verdens helseorganisasjons (WHO) voldsdefinisjon. Her defineres vold som «forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling». Den

omfatter seksuelle og psykologiske overgrep, og mangel på handling; omsorgssvikt (Dinutvei, 2020).

Disse definisjonene er brede og dekker et vidt spekter av ulike former for vold. Vi forholder oss til en slik bred definisjon og bruker begrepene vold og overgrep gjennomgående i oppgaven. Voldsbegrepet omfatter derfor også overgrep av seksuell karakter.

Grunnen til at vi har gjort denne avgrensingen er fordi mange av de tilrettelagte avhørene som gjennomføres omhandler saker der barn har blitt utsatt for vold og overgrep, samt at dette er saker som er spesielt problematiske. Det som skiller disse sakene fra andre straffbare forhold, er at det ofte mangler faktiske, kontrollerbare bevis. Eksempelvis er det ofte kun to vitner i saker der barn er utsatt for seksuelle overgrep; barnet og overgriperen. Det vil si at bevisbyrden hviler på barnets utsagn (Gamst, 2011 s. 106).

1.2.4 Alder og gruppe

Vi kommer til å ha fokus på barn fra 3 til 16 år. Grunnen til dette er at barn før fylte 3 år ikke har et utviklet språk som er godt nok til å fortelle hva de har opplevd og blir på bakgrunn av dette heller ikke innkalt til tilrettelagte avhør (Gamst, 2017, s. 68) Vi redegjør på dette grunnlaget ikke for generell språkutvikling. Vi redegjør heller ikke inngående for hukommelse- og minneprosessen, men har valgt å legge vekt på *hvordan* hukommelsen og minnet spiller inn når påliteligheten av barn som har opplevd traumatiske og dramatiske hendelser skal vurderes. Videre har vi valgt å skrive om *barn*. Psykisk utviklingshemmede eller andre sårbare personer kan også avhøres ved barnehusene, men vi kommer ikke til å nevne denne gruppen.

1.2.5 Samtalemetodikken og lover og forskrifter

Den dialogiske barnesamtalen (DCM) er bygget opp av ulike faser. Vi kommer ikke til å spesifikt gå inn på fasene, men har valgt ut momenter i metodikken som er aktuelle opp mot pålitelighetsvurderingen, eksempelvis hvordan man stiller spørsmål. Videre vil vi ikke gjøre rede for lover og forskrifter som regulerer gjennomføringen av tilrettelagte avhør.

1.2.6 Oppgavens oppbygning

Vi starter oppgaven med et kapittel om hva metode er, hvilke litteratursøk vi har gjort, samt kildekritikk. Under dette kapitlet skriver vi også om forforståelse. Deretter kommer teori- og drøftingsdelen. Vi vil presentere teori og drøfte om hverandre opp mot vår problemstilling i dette kapitlet. Problemstillingen er vid og på grunn av oppgavens størrelse er det ikke rom for å gå inn på alle faktorene som styrker/svekker påliteligheten av barns fortelling i tilrettelagte avhør. Temaene vi har valgt å fordype oss i er:

- momentene i samtalemotodikken vi mener er relevante
- hukommelse- og minneprosessen
- andre faktorer barn kan påvirkes av
- sannhet og løgn hos barn
- hvordan barns symptomuttrykk påvirker påliteligheten

Avslutningsvis vil vi gjøre en oppsummering av oppgaven.

2.0 Metode

Ordet metode kommer av det greske ordet “*methodos*” og betyr å følge en bestemt vei mot et visst ett mål (Dalland, 2012, s. 114). Dalland skriver: “*Metoden er redskapet vårt i møte med noe vi vil undersøke. Metoden hjelper oss til å samle inn data, det vil si den informasjonen vi trenger til undersøkelsen vår*”. Dalland beskriver to metoder; kvalitativ orientert metode og kvantitativ metode. Begge metodene er gode hjelpemidler for å forstå samfunnet vi er en del av og har likheter ved at kvantitativ metode har trekk fra kvalitativ metode og omvendt. De to forskningsmetodene står således ikke i konflikt med hverandre, men utfyller hverandre. Hovedforskjellen ligger i hvordan man samler inn data. Der kvantitativ metode gir data i form av målbare enheter som tall, gir kvalitativ metode en bedre forståelse av opplevelser og mening som ikke kan måles (Dalland, 2012, s. 112).

2.1 Teoretisk oppgave

Det finnes ulike måter å skrive en bacheloroppgave på, som alle kan besvare en gitt problemstilling. Valgene vi stod overfor var et vitenskapelig essay eller en empirisk, juridisk- eller teoretisk oppgave. Vi har valgt å skrive en teoretisk oppgave. Vi bruker teoretiske og empiriske studier som er samlet inn av andre. En av grunnene til at vi har valgt denne tilnærmingen er at det finnes mye forskning og teori om tilrettelagte avhør fra før. For det andre er målet vårt å oppnå økt kunnskap om pålitelighet i tilrettelagte avhør. En grundig studie av litteratur som allerede finnes om temaet, mener vi gjør at vi tilegner oss denne kunnskapen. Til sist gjør tiden vi har til rådighet at det ville blitt for omfattende å gjøre egne empiriske undersøkelser.

I og med at kvalitativ og kvantitativ metode utfyller hverandre, bruker vi begge deler i oppgaven vår, men hovedsakelig er oppgaven bygget opp av data fra førstnevnte metode. Vi mener at litteratur innsamlet ved kvalitativ metode best kan belyse vår problemstilling på en faglig måte.

2.2 Litteratursøk

For å finne teori har vi hovedsakelig brukt biblioteket sin søkemotor, *Oria* og *Google Scholar*. Vi brukte blant annet søkeordene “tilrettelagte avhør”, “pålitelighet i avhør av barn”, “barn som vitner” og “barns påvirkelighet. I og med at vi hovedsakelig har brukt kvalitativ metode lette vi etter samfunnsvitenskapelig litteratur. Vi fant mye informasjon om temaet vårt på nettsiden til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Bufdir.no og regjeringen.no. Vi har i stor grad benyttet oss av Kari Gamst og Åse Langballes forskning om

temaet, blant annet bøkene “Den dialogiske barnesamtalen: hvordan snakke med barn om sensitive temaer” og “Profesjonelle barnesamtaler: å ta barn på alvor”. Vi har i tillegg brukt boken “Vitnepsykologi” av Svein Magnussen og “Kommunikasjon og konflikthåndtering” av Pål Lagestad. Begge de to sistnevnte bøkene er pensum på Politihøgskolen. Vi fant i også artikler på psykologitidsskriftet.no som stiller seg kritiske til politiets avhør av barn.

2.3 Kildekritikk

Dalland skriver at kildekritikk er å både vurdere og karakterisere den litteraturen man har funnet. Kildekritikken skal vise at man er i stand til å forholde seg kritisk til det kildematerialet man har brukt i oppgaven (Dalland, 2012, s. 72). I arbeidet med denne bacheloroppgaven har vi søkt bredt for å finne litteratur til vår oppgave. Det finnes svært mye litteratur som handler om tematikken vi skal skrive om, og slikt sett var det utfordrende å plukke ut det vi ønsket å bruke. Det var viktig for oss å finne relevante og pålitelig kilder til oppgaven vår, samt at litteraturen skulle være oppdatert. På grunn av dette har vi undersøkt både forfatterens anerkjennelse og hvilket utgivelsesår litteraturen hadde. “*Tidspunktet for når en tekst er skrevet kan være avgjørende for om den har verdi som kilde. Innenfor fagområder som er i stadig utvikling, kan kunnskap fort bli utdatert*” (Dalland, 2012, s. 76-77). Dette er relevant opp mot vårt tema fordi på avhør av barn og pålitelighet er et fagområde i stadig utvikling. Det har skjedd mye på dette feltet de siste årene og derfor er denne faktoren vært noe vi har vært bevisst på.

Vi har brukt mye litteratur fra Gamst og Langballe, da disse forfatterne har vært med på å utvikle den dialogiske barnesamtalen (DCM) og må i så måte ses på som svært relevante og pålitelige kilder. Samtidig er det ikke nok at kildene er relevante, de data vi har valgt å bruke fra kildene må også være relevante for oppgaven (Dalland, 2012, s. 120). Gamst og Langballe har mye forskning knyttet til avhør av barn, men vi har forsøkt å velge ut det som kan svare på *vår problemstilling*, altså det som omhandler påliteligheten av barns fortellinger.

Vi har også gjort søk på internett. Dalland skriver at siden internett er et verdensomspennende nettverk for datakommunikasjon og informasjonsspredning, gir det ikke mening å vise til “*internett*” som kilde (Dalland, 2012, s. 65). Vårt fokus har vært å finne litteratur fra internett på en forsvarlig måte og vi har derfor, der det var mulig, funnet ut av hvem som har skrevet teksten. Internettssidene vi har gjort søk på anser vi som pålitelige.

Det har vært viktig for oss å finne litteratur som også stiller seg kritisk til påliteligheten av barn i tilrettelagte avhør. Det har vært utfordrende å finne kritisk litteratur og et fellestrekk ved denne er at den er rettet mot *hvordan* avhøret gjennomføres. Vi har blant annet funnet artikler på psykologitidsskriftet.no og sv.uio.no der barnepsykolog og avhørsekspert Annika Melinder kommer med sterk kritikk til politiet for hvordan barn avhøres. Her stilles det spørsmålstegn til nettopp påliteligheten til det barna forteller, opp mot hvordan avhøret gjennomføres.

2.4 Forforståelse

Forforståelsen er den oppfatningen du bringer med deg til det materialet du skal tolke. Vi kan se på forforståelsen som et sett briller vi alltid har på oss og som farger alt vi ser (Olsvik, 2014, s. 111).

Vi har flere ganger hørt folk fremstille barn som upålitelige, eller sagt med andre ord; fantasifulle. I flere situasjoner har vi hørt at temaet har vært om vi virkelig kan stole på det barn sier, og om vi skal ha et samfunn der vi risikerer at mennesker blir ilagt straff på bakgrunn av noe et barn har fortalt. Noe av motivasjonen for å skrive om dette temaet er nettopp dette. Når barn blir fremstilt slik, kan det ha enorme konsekvenser for hvordan de blir ivaretatt, og hvilken hjelp de får. Vår forforståelse er at barn oftere snakker sant, enn at de lyver. Forforståelsen vår kommer både fra det vi har lært på studiet og det vi har erfart i praksis. Olsvik (2014) skriver at forforståelsen ofte kan være riktig, og at det derfor er viktig å ikke forkaste tolkninger uten god begrunnelse. Vi ønsker samtidig å være bevisst på at våre egne tanker og holdninger kan gjøre at vi søker å få bekreftet den forforståelsen vi har fra før. Selv om det er umulig å unngå at vi har tanker om fenomenet fra før, skal vi også lete etter litteratur som kan avkrefte forforståelsen vår (Dalland, 2012, s. 117).

2.4.1 Egen erfaring

I og med at vi er to stykker som samarbeider om denne bacheloroppgaven, har vi forsøkt å få fram begge erfaringer, da denne er svært ulik. En av oss har erfaring med å være observatør ved to anledninger i tilrettelagte avhør i praksisåret. Den andre er barnevernspedagog og har arbeidet i flere år med barn og unge utsatt for vold og overgrep, i tillegg til å ha en opplæring i den dialogiske samtalemotodikken. På bakgrunn av det sistnevnte kommer vi til å vise til en konkret sak basert på egen erfaring. Vi har anonymisert saken og mener den er svært relevant knyttet til problemstillingen vår. Det er både fordeler og ulemper ved å ha mye erfaring. På

den ene siden kan det bidra til kunnskap og refleksjon, på den andre siden kan det gjøre en mer "låst" og at fordommer og meninger er sterkere og vanskeligere å rukke ved.

Det vi har til felles er at vi valgte dette temaet fordi det engasjerer oss. Vi har begge lest mye om tematikken under utdannelsen ved politihøgskolen og ønsker å arbeide med dette som fagfelt i fremtiden. Barns pålitelighet i tilrettelagte avhør er et mye omdiskutert og dagsaktuelt tema. Det har vært et stort satsningsområde for både politiet og regjeringen de siste årene. Slik vår oppfatning er har det også blitt mer åpenhet rundt å snakke om vold og overgrep. Det er ikke lenger like tabubelagt slik det har vært tidligere. *"Tallet på anmeldelser i saker som gjelder vold eller seksuelle overgrep der barn eller særlig sårbare voksne er fornærmet eller annet vitne har økt betydelig de siste årene. Dette er en positiv utvikling, da det hersker liten tvil om at økningen skyldes at flere anmelder saker og ikke at flere blir utsatt for vold eller seksuelle overgrep"* (regjeringen.no).

3.0 Teori og drøfting

3.1 Samtalemotodikken

I dag er den dialogiske barnesamtalen (DCM) benyttet av politiet i tilrettelagte avhør av barn. Samtalemotodikken er inndelt i faser. Det er viktig med en god struktur i samtalen både for ivaretagelsen av barnet og for å hjelpe barnet til og holde seg til temaet. Gjennom en god struktur vil det være lettere å fremskaffe viktig og relevant informasjon, som kan tjene til rettens behandling av en eventuell straffesak. Erfaring har vist at man trenger kunnskap og øvelse i hvordan man samtaler med barn om vanskelige temaer for at det skal bli en tillitsfull og god samtale. Slik er det også for politiet som skal ta avhør av barn (Langballe, 2011, s. 6-7).

3.1.1 Fri forklaring

Ønsket er at barnet skal fortelle så fritt som mulig. Det stilles derfor så langt det er mulig åpne spørsmål og som inviterer barnet til å fortelle fritt og spontant med egne ord. Eksempler på åpne spørsmål er spørsmål som begynner med fortell, forklar, beskriv. Det er flere grunner til at man ønsker en slik tilnærming til barnet i samtalen. Bred forskning har vist at dersom barnet forklarer seg fritt, får man den mest pålitelige, helhetlige, spontane og detaljerte forklaringen fra barnet (Langballe, 2011, s, 5-7).

Folkehelseinstituttets kunnskapsoversikt over nasjonale og internasjonale modeller for samtaler med barn oppsummerer at det er få motsetninger i forskningsmiljøene når det gjelder metodebruk i undersøkende samtaler i en rettslig sammenheng. Det er enighet om at det er hensiktsmessig å bruke åpne spørsmål og ledetråder, etablere en nær relasjon til barnet, redegjøre for samtalsens hensikt, den voksnes rolle og å trene barnet i fri fortelling. Det understrekes i denne forbindelse at selv med de beste verktøyene avhenger utfallet av hvordan metodikken brukes, av hvem og i hvilke situasjoner (Lillevik, Salamonsen & Nordhaug, 2019 s. 44).

Barns pålitelighet er spesielt viktig i undersøkende samtaler og barnets utsagn kan som nevnt tidligere være avgjørende for utfallet i en straffesak. Oppmerksomheten har derfor vært rettet mot å utvikle samtalemotoder som kan fremme påliteligheten i barns beskrivelser. I likhet med Langballe, skriver Lillevik (m.fl) også at barns utsagn er mest pålitelige når de snakker fritt og spontant i en *fri fortelling* om et gitt tema eller en hendelse, ofte som respons på generelle åpne spørsmål eller invitasjoner. Barnet må hente informasjonen fra hukommelsen

og sjansen for å blande detaljer fra ulike hendelser, blande kilder eller for å motsi seg selv, blir lavere. Det er noen ganger slik at barn allikevel kan trenge ledetråder fra voksne for å huske. Dette øker imidlertid også sannsynligheten for feilaktige svar, fordi barnet kan tilpasse seg og svare bekreftende på den voksnes forventninger (Lillevik et al., 2019 s. 45).

I lys av teorien presentert ovenfor, fremmes det å stille åpne spørsmål og få barnet til å forklare seg fritt som en faktor som styrker påliteligheten av barnets forklaring. Vi har ikke klart å finne litteratur som sier at dette ikke er hensiktsmessig. Men i hvilken grad brukes åpne spørsmål i avhør av barn? På grunnlag av at det gjennomgående i litteraturen vises til viktigheten av å stille åpne spørsmål, ønsker vi å belyse hva noe av forskningen viser om i hvilken grad dette i praksis.

Forsker og klinisk psykolog Miriam Johnson har i sin doktorgradsavhandling forsket på spørsmålsstilling i 224 avhør av barn i en landsrepresentativ studie fra 2002 til 2012. Hun fant at åpne spørsmål utgjorde en svært lav prosentandel. Videre at det i løpet av en periode på 22 år, ikke har vært noen positiv utvikling i form av økt bruk av åpne spørsmål (Det samfunnsvitenskapelige fakultet, 2015). Professor ved universitetet i Sørøst- Norge, Øyvind Kvello, mener også at det fortsatt brukes for lite åpne spørsmål i avhør av barn i Norge (Kvello, foredrag 08.01.20). At barn blir stilt ledende spørsmål i avhør er en av faktorene som kan påvirke barnet til å fortelle om hendelser som ikke har skjedd, og dermed svekke påliteligheten i uttalelsene, mener Johnson (Det samfunnsvitenskapelige fakultet, 2015). På den andre siden uttaler fagspesialist i tilrettelagte avhør ved Kripes, Tone Davik, at Johnsons konklusjon er svært unyansert da det har skjedd en stor kvalitetsforbedring i avhør av barn i denne perioden (Skogstrøm, 2015). Avhørsmetodikk og særlig *hvordan* vi stiller spørsmål til barn vært et stort fokusområde de senere år, og det er utvilsomt et fagfelt som har hatt stor utvikling. Magnussen skriver at forskning på barn som vitner fikk en betydelig oppsving i 1990- årene (Magnussen, 2017, s. 241).

Lamb og medforfattere konkluderte i 2011 om at barns lave pålitelighet, ikke synes å være et resultat av egenskaper ved barnet alene, men at det snarere beror på hvordan barnet avhøres. Omfattende dokumentasjon finnes på dette området. Vitenskapelig arbeid indikerer tydelig at det er dårlige avhørsteknikker som svekker barns pålitelighet (Lagestad, 2017, s. 103).

I denne sammenheng ønsker vi å vise til en konkret sak der dette er tema. Professor ved psykologisk institutt, Annika Melinder, kommer med sterk kritikk av politiets måte å avhøre

barn på. Saken gjaldt mistanke om at ei jente har vært utsatt for seksuelle overgrep fra sin far. Melinder (2011) mener det er flere forhold ved de to avhørene politiet har hatt av jenta, som er problematiske. Opp mot det vi har skrevet ovenfor, ønsker vi å vektlegge at hun, blant annet, kritiserer avhørene på bakgrunn av at det er stilt ledende- og gjentatte spørsmål. Barn er i kategorien *sårbare personer* og Bjerknes & Fahsing skriver at denne gruppen kan være lettere å påvirke med ledende og gjentatte spørsmål (Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 200). Jenta er i tillegg flere ganger utspurt av fostermor i forkant av avhørene. Melinder mener at det er grunn til å være skeptisk til påliteligheten av det jenta forklarer på bakgrunn av hvordan spørsmålene er stilt henne (Melinder, 2011).

3.2 Hukommelse og minneprosessen

Hukommelse kan beskrives som kognitive operasjoner i prosesser mellom situasjonen vi opplever og reproduksjon av den. Minnegjenkallingen vår avhenger av på hvilken måte vi gjennomgår en opplevd hendelse til hendelsens gjenkalling. Barns hukommelse styres av de samme prosessene som voksnes hukommelse (Gamst, 2011, s. 54). Det vi her snakker om er den *episodiske hukommelsen*. Vi bevarer minner om spesifikke hendelser, hva vi opplevde og når og hvor vi opplevde det. Den episodiske hukommelsen er grunnlaget for *selvbiografiske minner*. Det er dette som er relevant opp mot vår oppgave da selvbiografisk hukommelse er minner med personlige referanser. Det er minner vi har om oss selv og eget liv. Vår personlige historie og vår fysiske og sosiale interaksjon med omgivelsene, er det som er sentralt (Magnussen, 2017, s. 45-46).

Minnet lagrer ulik type informasjon, samtidig som det er mange omstendigheter som påvirker denne informasjonen. Det er derfor slik at det barnet forteller, er slik barnets oppmerksomhet, iakttagelse og minne tillater. Dersom vi har en slik forståelse, vil barnets fortelling i så måte kunne være ikke objektivt sann. Det vil kunne være innslag av subjektivitet i liten eller stor grad. Forståelsen av dette vil ha betydning for kommunikasjonen i tilrettede avhør og for hvordan vi vurderer barnets evne til å fortelle og gjenkalle minner (Gamst, 2011 s. 54).

Et vesentlig skille går mellom gjenkalling og gjenkjenning. I tilrettede avhør er det gjenkalling som er det mest relevante. Det er i all hovedsak barnets evne til å gjenkalle fritt fortellende og å huske opplevelser av handlinger og hendelsesforløp. Det er slik at barnets evne til gjenkallelse ikke kan bestemmes som absolutte evner kun fra modenhet og manglende egenskaper hos barnet, men må ses som varierende opp mot situasjonen. Vi må se barns minne ut fra en sammenheng mellom hvordan vi stiller spørsmål, hvilke svar vi får og barnet,

mer enn bare barnet alene. Dersom man ikke er seg bevisst dette, kan man risikere å vurdere et barns fortelling som lite pålitelig basert på subjektive meninger om egenskaper ved barnet, og glemme å se på hvordan man selv la til rette for god kommunikasjon. Samtalens kontekst og våre evner til kommunikasjon spiller derfor en viktig rolle (Gamst, 2011 s. 54).

Forskning viser at barn er mer påvirkelige enn voksne til å endre sin virkelighetsforståelse gjennom de ord som brukes i måten å stille spørsmål på. Dette vil si at politiet i avhør av barn må vise enda mer varsomhet med bruk av ord og formuleringer enn hva som gjelder i avhør av voksne (Lagestad, 2017 s. 104-105).

3.2.1 Dramatiske og traumatiske hendelsers betydning for hukommelsen

Det har blitt forsket mye på barns hukommelse når det gjelder dramatiske og traumatiske hendelser de opplever (Magnussen, 2017, s. 231). I vår oppgave har vi valgt å legge vekten på faktorer som kan styrke/svekke påliteligheten av barns fortelling i saker der de har blitt utsatt for vold og overgrep. Dette er både dramatisk og traumatisk for barn å oppleve og vi vil derfor se nærmere på hva forskningen på dette området kan fortelle oss.

Eksempler på naturalistiske studier som er gjort på området er blant annet en studie der barn ble intervjuet etter en skolebuskapping og en oppfølgingsstudie av barn som ble behandlet på legevakten for skader etter uhell. Disse studiene viser gjennomgående at der barn husker de stressende hendelsene de har blitt utsatt for, så er minnene nøyaktige og sitter over lang tid. Svarene fra de minste barna var dog mindre fullstendige og unøyaktige. Det ble opplyst om at barna som ikke har utviklet språk på det tidspunktet der hendelsen fant sted, heller ikke husket noe på et senere tidspunkt og dette er helt i overensstemmelse med annen forskning som er gjort på området. Barn produserer i liten grad spontane feilminner. Det er på den annen side mulig at de ikke husker eller at de husker feil, men stort sett finner ikke barn opp detaljer som ikke skjedde (Magnussen, 2017 s. 233-235).

I og med at barna har blitt intervjuet flere ganger om samme hendelse og at de i tillegg kan ha snakket med andre om hendelsen flere ganger, er det vanskelig å si med sikkerhet hva som skyldes hukommelse fra selve hendelsen, hvor mye de husker som stammer fra det de tidligere har fortalt og hva de husker på bakgrunn av samtaler de har hatt med foreldre eller andre. Dette er en svakhet rent forskningsmessig ved disse studiene (Magnussen, 2017, s. 233). Vi skal se nærmere på dette senere i oppgaven.

3.2.2 Dissosiering

Knyttet til det vi har skrevet over om barns hukommelse når det gjelder traumatiske og dramatiske hendelser er kunnskap om dissosiering relevant. Kort forklart er dissosiering en mestrings- og overlevelsesstrategi for å håndtere sterke, negative erfaringer. Erfaringene blir lagret som splittede deler i bevisstheten slik at hjernens kapasitet ikke blir sprengt. Med andre ord; enkelte hendelser og følelser lagres fragmentert, hver for seg i hukommelsen (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, 2019). Dette er aktuelt opp mot barn og unge som har blitt utsatt for vold og overgrep. I praksis vil det si at dersom barnet dissosierer kan det beskrive detaljer rundt selve hendelsen, altså det som var mest skremmende, men at de ikke kan beskrive andre detaljer slik som for eksempel hvordan rommet de var i da overgrepet skjedde så ut (Kvello, foredrag 08.01.19).

Gamst skriver at i barnesamtaler som gjelder alvorlige overgrepssaker, finner vi dette særlig fremtredende. Barnet kan da bruke fantasi som en flukt fra en hendelse de ikke forstår eller har kontroll på, altså; barnet dissosierer. Fortellinger som dette har vi en tendens til å vurdere som falske, men pålitelige aspekter kan være til stede i en ellers upålitelig forklaring. Når vi møter barns fantasier, er det derfor viktig at vi er lydhøre og ikke avfeier barnets forklaring. Det blir en viktig og krevende oppgave å forsøke og skille mellom hvilke elementer i barnets historie som er flukthistorier, og hvilke elementer i historien som er virkelige hendelser (Gamst, 2011 s. 247).

Melinder skriver også om dette i sin artikkel i *Psykologitidsskriftet*. Oppmerksomhetsfokus innsnevres og rettes mot det som er viktigst å få med seg når man eksponeres for trusler. Dette har altså betydning for hvilken *type* informasjon man får med seg. Det kan dreie seg om å være oppmerksom på et våpen som rettes mot deg. Våpenet kan beskrives i detalj, men annen informasjon, som for eksempel hvilken farge personen som holdt i våpenet hadde på buksene sine, blir derimot ikke lagt merke til. Generelt er det derfor sentral hendelsesinformasjon, det som er assosiert med selve trusselen, som blir kodet inn og arkivert fra en stressende hendelse. Dette skjer imidlertid ikke kostnadsfritt, men på bekostning av perifer hendelsesinformasjon. Konsekvensen for vår hukommelse blir derfor at de sentrale elementene huskes best, mens de perifere aldri ble kodet inn og er dermed ikke representert i vår hukommelse (Melinder, 2011).

3.2.3 Tiden frem til barnet blir avhørt

Selv om Magnussen viser til studier som forteller oss at barns minner kan være nøyaktige og sitte over lang tid, er det allikevel slik at minnene våre svekkes ettersom tiden går. Det er forskjell mellom dagligdagse hendelser og enkelte dramatiske hendelser som gjerne preger oss med negative følelser, men minnet svekkes uansett hendelse (Magnussen, 2019, s 47). Ebbinghaus har påvist at tidsfaktoren er en av de mest vesentlige faktorene som påvirker menneskets hukommelsessystem. Glemselen tiltar med økende tidsforløp og det er av den grunn er viktig å innhente vitneobservasjoner så snart som mulig (Lagestad, 2017, s. 103).

I straffeprosessloven står det lovfestet at tilrettelagte avhør skal gjennomføres innen to uker, og særskilte tilfeller innen en uke, jf. strpl. § 239 e). Likevel vet man at mange barn må vente i lang tid på å bli avhørt i saken sin (Gamst, 2017, s 128). Statistikk viser at pr. andre tertial i 2019 ble 50% av førstegangsavhørene gjennomført innen fristen. Ekskluderes avhør hvor forhold utenfor politiets kontroll har ført til forsinkelse, ble 56 prosent av avhørene gjennomført innenfor frist (politidirektoratet, 2019). Uavhengig av grunn; dette betyr at en stor prosentandel av barn ikke blir avhørt innenfor fristen.

I lys av dette stiller vi spørsmål om hva som da vil skje når et barn må vente ukesvis på å bli avhørt i en straffesak. Sett opp mot at forskning viser at minnene svekkes over tid, samt at foreldre, barnehageansatte, barnevern og andre kan være med å påvirke barnets forklaring, vil dette være faktorer som kan svekke påliteligheten av barnets forklaring.

“Barn lar seg påvirke av ytre faktorer og særlig små barn er utsatt for suggesjon” (Magnussen, 2019, s 242). Johs. Andenæs skriver i 2009 utgaven av *Norsk straffeprosess* at noe som kan være like uheldig for kvaliteten av tilrettelagte avhør som forutgående politiavhør, er at barnet har blitt utsatt for gjentatt utspørring av foreldre eller andre foresatte. Han er opptatt av påvirkningen barnet kan bli utsatt for før det tilrettelagte avhøret. I praksis vil det neppe være mulig å hindre at barn påvirkes fra andre voksne før avhøret, og nettopp derfor vil være en viktig oppgave for politiet å kartlegge i hvilken grad barnet har snakket om saken forut for avhøret. (Lagestad, 2017, s. 103).

Knyttet til det nevnt ovenfor ønsker vi å vise til et eksempel fra egen erfaring. Deltakelsen i det tilrettelagte avhøret var hovedsakelig som saksbehandler og representant fra barneverntjenesten. Det presiseres at dette bare er ett eksempel av mange, og er slik sett ikke nødvendigvis representativt for andre tilfeller. Saken er fra 2013 og gjaldt en gutt på 10 år der

guttens mor hadde anmeldt guttens far for å ha foregrepet seg seksuelt på han. Mor og far hadde en barnefordelingssak gående parallelt og det var et høyt konfliktnivå mellom dem. På grunn av politiets kapasitet tok det flere uker fra anmeldelsen var mottatt til han ble avhørt. Det betyr at gutten i dette tidsrommet var utsatt for påvirkning fra begge foreldrene. Gutten fortalte svært sjokkerende detaljer om overgrep han skal ha blitt utsatt for fra far, og enkelte ting sa han at han ikke husket. Politiet vurderte det han forklarte som *for* detaljert og derfor lite pålitelig. Ut fra et faglig ståsted ble det vurdert at gutten var instruert av mor og at det han sa han ikke husket, var områder han ikke hadde blitt instruert på. Her handlet det altså om at det hadde tatt lang tid før avhøret ble gjennomført og at gutten angivelig hadde blitt sterkt påvirket av mor i denne perioden. Mors motiv ble lagt til barnefordelingssaken. En av refleksjonene som deltaker i denne saken var blant annet at det ikke er sikkert at det *ikke* hadde skjedd gutten noe, selv om det tilsynelatende kunne virke som om at gutten var påvirket. Gamst skriver at når barn enten dissosierer eller av andre grunner forteller noe som ikke har skjedd, behøver det ikke å bety at det ikke har skjedd barnet noe. Det er viktig at vi ikke forkaster hele barnets fortelling som usann, men at den undersøkes nærmere for å forsøke og finne mulige forklaringer (Gamst, 2011, s. 67). En annen refleksjon var rundt hvilke konsekvenser politiets avgjørelse hadde for gutten dersom han var utsatt for overgrep. En tredje faktor, som ligger utenfor denne oppgaven, er hvilken omsorgssituasjon gutten faktisk levde under dersom han ikke var utsatt, men instruert av mor om å fortelle om alvorlige overgrep som ikke hadde skjedd. Dette er problematisk i seg selv.

3.2.4 Gjentatte avhør

Som kjent har barn i noen sammenhenger blitt sett på som upålitelige intervjuobjekter. En av grunnene til dette er at barn som intervjues eller snakkes med flere ganger kommer med opp med detaljer i senere samtaler som de ikke har forklart seg om i de første samtalene. Nyere forskning stiller dog spørsmålsteget ved en konkludering om at dette gjør barnets forklaring mindre pålitelig (Magnussen, 2017 s. 235).

I en norsk studie ble barn mellom 3 og 12 år som ble fjernet fra sin biologiske familie, intervjuet en uke og så tre måneder etter de ble hentet av barnevern og politi. Det viktigste denne studien viste var at konsistens og nøyaktighet i barnas hukommelsesprestasjon på de to intervjutidspunktene var ulik. På åpne spørsmål i de to intervjuene kom barna med omtrent like mange detaljer, men det de fortalte ved tre-månedersintervjuet stemte bare delvis med det de fortalte i det første intervjuet; mange detaljer som ble fortalt i det første intervjuet ble ikke rapportert i det andre intervjuet, men det i det andre intervjuet tilkom mange detaljer som ikke

ble rapportert i det første. Forskerteamet hadde en «fasit» og det var derfor mulig å bedømme hvor korrekt den nye informasjonen var. Analysene viste at også denne informasjonen var overveiende korrekt. Det gjaldt barn i alle aldre, uavhengig av hvor mange detaljer de husket. I tillegg gjaldt det også de mer fokuserte spørsmålene i intervjuet (Magnussen, 2017, s. 235).

Det er ikke nødvendigvis slik at når barn kommer med nye opplysninger i senere avhør er dette upålitelig informasjon. Resultatene fra den norske undersøkelsen nevnt ovenfor, stemmer godt med flere internasjonale undersøkelser, som viser *reminisens* hos barnevitner, at korrekte detaljer som ikke blir «husket» i et tidligere intervju, dukker opp i senere intervjuer (Magnussen, 2017 s. 236). Gamst skriver også at studier har vist at barn forklarer seg dobbelt så mye i andre og tredje avhør enn i første (Gamst, 2017, s 130).

Vi forstår med dette at det menes at detaljene *er* representert i barnets hukommelse, men at de forteller mer i senere avhør. Melinder mener nemlig i denne sammenheng at forsøk på å lokke frem noe som *ikke* er representert i barnets hukommelse, ved for eksempel ved gjentatte spørsmål, er meningsløst og kan i verste fall resultere i feilhukommelse (Melinder, 2011).

Hun skriver videre at man bør være forsiktig med gjentatte intervjuer siden barn også kan oppfatte et gjentagende spørsmål som en korrigerende invitasjon til å endre på et tidligere utsagn som barnet tror intervjueren mener er feil. Dette kan oppstå siden avhører stiller samme spørsmålet en gang til (Melinder, 2011). I tråd med det Melinder skriver, nevner også Magnussen at det ikke anbefales å gjennomføre duplikatintervjuer (Magnussen, 2017 s. 260). Barn som blir stilt samme spørsmål flere ganger kan tro at de har svart feil, og endre svaret sitt (Magnussen, 2017 s 249). Gamst skriver også at barn som stilles det samme spørsmålet flere ganger, kan fremføre unøyaktig gjenkalling (Gamst, 2011 s. 64).

Magnussen skriver at i samsvar med resultatene fra flere internasjonale studier er det nå er allment akseptert at det kan være nødvendig med flere intervjuer av barn, spesielt av barn som er særlig sårbare. Studiene tyder på at man får mer informasjon om enkeltepisoder ved flere intervjuer. Dersom åpne spørsmål og fri minnegjenkalling vektlegges, kan informasjonen man får gjennom flere avhør også bli mer pålitelig (Magnussen, 2017, s. 260).

På den andre siden mener Melinder i sin artikkel at praksis kan nyanseres noe i forhold til hvordan vi forstår følgene av gjentatte intervjuer og at vi trenger flere systematiske feltstudier av disse forholdene før man med sikkerhet kan beskrive hvordan barns utsagn blir påvirket (Melinder, 2011).

3.4 Andre påvirkningsfaktorer

Barn også sårbare for påvirkning på flere områder. De kan blant annet være sårbare for påvirkning fra voksne med autoritet, slik politiet har, og de yngste barna er mer påvirkelige enn de eldre barna. På den andre siden viser barn mer motstandskraft for påvirkning når det for eksempel kommer til hendelser de selv er med på, enn for hendelser de er vitne til. Også når temaene gjelder følelsesladede handlinger og detaljer, er de mindre påvirkelige. Ifølge Gamst, lar barn seg altså hovedsakelig påvirke på områder som er nøytrale og lite viktige for dem (Gamst, 2011, s. 64).

Et relevant eksempel å vise til i denne sammenheng er «Sam-Stone eksperimentet». Kort fortalt handlet dette om en fremmed person som besøkte to barnehager. I kun den ene barnehagen ble barna i forkant av besøket flere ganger fortalt at Sam var en uheldig person som alltid ødela ting. Sam rørte ingenting i barnehagen, men flere av barna fortalte at de hadde observert at Sam gjorde ting han faktisk ikke hadde gjort. Forsøket blir ansett å vise hvordan tilleggsinformasjon kan forlede barn til å beskrive forhold de ikke har observert med egne sanser. Det har senere blitt gjentatt med samme resultat og gir et alvorlig signal om forsiktighetsregler som må følges i politiets samtaler og avhør av barn (Lagestad, 2017, s. 103-104).

Gamst viser til studier som er gjort av autentiske barneavhør. *“Barn kan også være resistente mot ledelse på områder som er mer alvorlige for dem. Barn helt ned i fireårsalder rettet på avhørernes utsagn og svarte benektende dersom avhører kom med anklager og påstander som ikke stemte. Dersom barnet opplever å bli godt og trygt ivaretatt i samtalen, kan det stå imot ledelse og press på en annen måte enn om det blir møtt av en formell og distansert voksen”* (Gamst, 2011 s. 64).

Gamst skriver videre at det derimot er en form for suggesjon som kan påvirke barns minnegjenkalling dersom den voksne på forhånd har bestemt seg for hva som har skjedd. Hvis vi i tillegg stiller spesifikke spørsmål som gjentas eller er ledende, fører det til mer unøyaktighet i informasjonen barnet gir (Gamst, 2011 s. 64). Vi kan her vise til avhørene tatt av barn i “Kelly Michaels-saken”. Her ble førskolelærer Kelly Michaels dømt for å ha forgrepet seg på en rekke barn. Det ble beskrevet alvorlige detaljerte overgrep hvor hun blant annet skulle ha misbrukt barna med ulike gjenstander som kniver, gafler, legoklosser og slikket peanøttsmør fra barnas kjønnsorganer. Hun ble senere frifunnet (Magnussen, 2019, s 241). I utdraget fra ett av avhørene, ser man gjennom dialogen mellom barnet. Her beskrives

det at avhører ikke har noen interesse av å lytte til alternative forklaringer, men ønsker kun å få bekreftelse for sine antagelser. Barnet blir nærmest truet og senere lokket med godteri, for å besvare spørsmålene til avhører. Spørsmålene er sterkt ledende og avhører godtar ikke svarene han får (Magnussen, 2017, s 250- 255).

3.5 Sannhet og løgn

Når vi skal vurdere barnets pålitelighet, er det ingen tvil om at forhold ved barnet selv også gjør seg gjeldende. Som nevnt tidligere i oppgaven kan barn komme med beretninger som kan virke utrolige eller usannsynlige. Det er av betydning for oss i denne sammenheng å ha kjennskap til hvordan sannhet og løgn kommer til uttrykk hos barn. Når barn lyver, overdriver eller kommer med fantasifulle beretninger, stilles barns pålitelighet i et negativt lys. Vi må ha kunnskap om barns evne til å skille mellom rett og galt, sant og usant. Fra barn er ca. 3 år har det som regel en forståelse av seg selv som atskilt fra andre og det er slikt sett i stand til å vite om det forteller fantasier eller usannheter. Barn er fra denne alderen også i stand til å la være og fortelle om ting som har skjedd eller å fortelle deler av sannheten. Det vet forskjell på løgn og sannhet og det vet at det er galt å lyve (Gamst, 2011 s. 67).

Vi må være klar over at årsaken til at barn kan finne på ting eller fortelle om ting som ikke har skjedd, kan være at det ligger et motiv bak. Barnet kan for eksempel være engstelig for negative reaksjoner dersom det forteller om vold og overgrep, altså barnet er truet til å ikke fortelle og finner derfor på historier for å ha noe og fortelle, barnet kan være lovet en belønning eller barnet kan være oppfordret til å fortelle av autoritetspersoner, og kjenner seg presset til det ut ifra dennes forventning (Gamst, 2011 s 67).

Som nevnt i avsnittet om saken fra egen erfaring, er det svært viktig å være klar over at når barn lyver, lyver det ikke nødvendigvis om alt. Det kan ha skjedd barnet noe, selv om barnet har elementer i sin historie som ikke stemmer med den objektive virkelighet (Gamst, 2011 s. 67).

På den andre siden er det slik at selv om barn kan komme med fantasifulle historier, er det mer vanlig at utsatte barn skjuler informasjon. Barns underrapportering av vold og overgrep forekommer i langt større grad enn direkte løgn (Gamst, 2011 s. 67). Hva kan dette handle om? Et element kan være at barn som blir utsatt for vold og overgrep av sine nærmeste ofte har en sterk følelse av lojalitet overfor disse personene. Magnussen skriver at det hender at barn overdriver det som har skjedd, men også at det kan komme med direkte løgn, både i form

av å benekte kjennskap til noe eller direkte fortelle noe barnet er klar over at ikke er sant. Grunnene til dette kan være mange, men blant annet at barnet vil beskytte gjerningspersonen (Magnussen, 2017 s. 269-270). Lillevik med flere skriver at forhold ved og omstendigheter omkring samtalen spiller inn, slik at spørsmålet om barns pålitelighet kan også forstås i lys av at barn kan tilbakeholde informasjon, selv om de husker hva som skjedde. *Om og hvordan* barnet forteller om sine erfaringer kan blant annet handle om forholdet barnet har til sine omsorgspersoner. Selv om barnet har den kognitive og verbale kompetansen som skal til, kan det altså hende at barnet ikke forteller på grunn av utrygghet, mistillit, lojalitet eller frykt for konsekvenser (Lillevik, et al, 2019, s. 44).

Det hender også at barn som har fortalt om vold og overgrep ved senere anledninger trekker tilbake det de har fortalt, selv om forholdene er godt dokumentert. Dette kan være en faktor som svekker barnets pålitelighet og må i slike tilfeller vurderes helhetlig opp mot endringer i barnets omsorgssituasjon, relasjon til nære familiemedlemmer og kulturelle forhold (Lillevik, et al, 2019 s. 44).

Med tanke på at Lillevik (m.fl) skriver at i de situasjonene barnet velger å ikke fortelle kan det også handle om utrygghet og mistillit, gjør vi oss noen refleksjoner om at de tilrettelagte avhørene er lagt opp slik at barnet som regel skal fortelle om alvorlige hendelser de er utsatt for til fremmede personer. Barnet har ofte ikke truffet avhører før det tilrettelagte avhøret og ønsket er at barnet skal fortelle om noe av kanskje det vanskeligste det har opplevd til en helt fremmed person. Det kan i tillegg være slik at barnet synes det er flaut å snakke om det som har skjedd eller at barnet over lengre tid har blitt bedt om å holde det hemmelig. At en faktor som gjør at barnet velger å tie eller fortelle noe som ikke har skjedd, kan være at det skal fortelle til en ukjent person, er noe vi bør ha med oss i vurderingen av påliteligheten. Kvello sier at for at barn skal fortelle er relasjonen/tilliten viktig. I tilrettelagte avhør er det ofte en «ukjent» person for barnet som gjennomfører avhøret. Kanskje barnet forteller noe, men ikke alt. Dermed kan en faktor være at påliteligheten svekkes ved at forklaringen kan bli usammenhengende eller vanskelig å forstå (Kvello, foredrag 08.01.20).

Sett opp mot det vi tidligere har skrevet om gjentatte avhør; kan det være slik i noen sammenhenger at barnet forteller mer i senere avhør, fordi barnet har truffet avhører før og at det slikt sett ikke er en helt fremmed person for barnet? Vi understreker at vi med bakgrunn i egen erfaring, i flere sammenhenger har vært med i saker der det gjennomføres flere avhør med barnet og at det da ofte har vært samme avhører som gjennomfører alle avhørene av

barnet. I de sakene der det er tilfelle, spør vi oss om dette kan ha innvirkning på hva barnet velger å fortelle. På grunn av oppgavens størrelse, har vi ikke mulighet til å redegjøre fullt ut for dette, men det er et spørsmål vi undrer oss over i arbeidet med temaet.

Vitnepsykologisk forskning har i første rekke handlet om pålitelighet og om troverdige barns forklaringer stemmer overens med det som objektivt sett har skjedd. Forskningen viser at barns forklaringer og historier kan komme på avveie og at det ikke er lett å skille fantasihistorier fra virkelige historier på grunnlag av hvordan barna fremstår eller hvor troverdig det virker (Magnussen, 2017, s. 269-270). Dette synes vi er interessant og relevant opp mot vår problemstilling. Hvordan er barnets stemningsleie med på å styrke eller svekke påliteligheten av det de forteller?

3.6 Barns symptomuttrykk

Som nevnt ovenfor er det ikke lett å skille barns fantasihistorier fra virkelige historier på bakgrunn av hvordan barnet fremstår. Barnets symptomuttrykk vil kunne være med på å påvirke oss i pålitelighetsvurderingen av deres fortelling. Undersøkelser tyder på at vi har nokså klare forventninger til hvordan barn skal fremstå når de forteller om vanskelige ting de har blitt utsatt for eller opplevd. Vi forventer at de skal være lei seg, opprørte eller vise en form for negative reaksjoner og at dersom de ikke har disse uttrykksformene, svekker det deres troverdighet. Barn som har vært utsatt for vold og overgrep viser ikke nødvendigvis de emosjonelle reaksjonene vi ser på som passende når de forteller om sine opplevelser i rettslig sammenheng. Barn kan til og med vise positive emosjoner som har som funksjon å hankses med traumatiske erfaringer. Dette kan lett tolkes som uærlighet. Vi må ha med oss at barn er som voksne; ulike. Væremåten til barn varierer. Noen barn vil vise sterke følelser og noen vil ikke vise følelser i det hele tatt. Noen vil også kanskje vise uventede følelser (Magnussen, 2017 s. 273).

For å illustrere dette viser vi til studier som har blitt gjort på barn for å se om man kan se forskjell på når de lyver og ikke. Magnussen & Wessel gjennomførte et større norsk prosjekt på dette feltet i 2010. De studerte sammenhengen mellom emosjonelt uttrykk og troverdighet. I studien brukte man barneskuespillere som spilte inn videoopptak hvor de fortalte om seksuelle overgrep de hadde blitt utsatt for. I opptaket skulle barna ha enten et trist, sint, nøytralt eller positivt emosjonelt stemmeleie. Resultatet fra forskningen ble at hvis barna ikke hadde det forventede stemmeleie som lei seg og opprørt, ble troverdigheten til barnet svekket. (Magnussen, 2019, s – 273).

4.0 Avslutning

I oppgaven vår har vi vist til flere faktorer som kan styrke eller svekke barns pålitelighet i tilrettelagte avhør. Samtalemetodikken som benyttes, den dialogiske barnesamtalen, er utviklet i den hensikt at det så langt som mulig skal stilles åpne spørsmål som inviterer barnet til å fortelle fritt. Bred forskning har vist at dersom barnet forklarer seg fritt, får man den mest pålitelige, helhetlige, spontane og detaljerte forklaringen fra barnet (Langballe, 2011, s. 5-7).

Hovedkritikken omkring barns pålitelighet synes å gå ut på *hvordan* barnet avhøres.

Hovedsakelig er det altså ikke selve samtalemetodikken kritikken rettes mot, men at det er dårlige avhørsteknikker og at det stilles for lite åpne spørsmål, som svekker påliteligheten i barns utsagn (Melinder, 2011).

Studiene vi har nevnt i oppgaven, viser at barn husker overveiende korrekt og at barn i liten grad produserer spontane feilminner. Det er på den andre siden mulig at de ikke husker eller at de husker feil, men stort sett finner ikke barn opp detaljer som ikke har skjedd (Magnussen, 2017). Det er også mulig at barn som har opplevd traumatiske hendelser kan dissosiere. De makter ikke ta innover seg alle delene av en traumatisk hendelse og kan bruke fantasi som en flukt fra en hendelse de ikke har kontroll på. Dette kan være en faktor som svekker påliteligheten fordi barnets historie kan fremstå som utrolig eller usannsynlig (Kvello, foredrag, 08.01.20).

I dag synes det å være allment akseptert at barn avhøres flere ganger. Det virker å være slik at påliteligheten i det barnet forteller ikke svekkes så lenge barnet ikke blir stilt det samme spørsmålet flere ganger. Barn som blir stilt det samme spørsmålet flere ganger, kan tro at det har svart feil og korrigerer svaret sitt (Magnussen, 2017).

Barns forhold til sannhet og løgn er utvilsomt også en viktig faktor i vurderingen av påliteligheten av det de forteller. Barn kan av ulike grunner komme med direkte løgn. Selv om barn har elementer i historien sin som ikke stemmer vil det ikke nødvendigvis si at det lyver om alt, men det kan være en faktor som stiller påliteligheten i et dårlig lys. Det er på den andre siden mer vanlig at utsatte barn forsøker å skjule informasjon (Gamst, 2011).

Til slutt har vi sett på hvordan barnets symptomuttrykk kan enten styrke eller svekke påliteligheten av det barnet forteller. Undersøkelser har vist at dersom barnet fremstår på en måte vi ikke forventer når det skal fortelle om vanskelige ting, for eksempel at det ikke er lei

seg eller lignende, har vi en tendens til å vurdere barnet som mindre pålitelig (Magnussen, 2017).

Vi har tilegnet oss svært mye kunnskap gjennom arbeidet med denne bacheloroppgaven. Parallelt har vi også gjort noen egne refleksjoner. Vi sitter igjen med en tanke om at både barn, politiets kompetanse og sakene barn avhøres i er ulike og at det derfor ikke finnes noe fasitsvar. Selv om fagfeltet har fått mye fokus de siste årene, er det et komplekst felt som bare kan utvikles ved at man fortsetter å arbeide med det.

Litteraturliste

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. (16.10.2019). *Dissosiasjon*. Hentet fra:

<https://bufdir.no/vold/Krisesenterveileder/dissosiasjon/>

Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. (2018). *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving* (5.utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Det samfunnsvitenskapelige fakultet. (27.10.2015). *Kvaliteten på barneavhør har ikke endret seg på 10 år*. Hentet fra:

<https://www.sv.uio.no/psi/forskning/aktuelt/arrangementer/disputaser/2015/Sinkerud/presse.html>

Det samfunnsvitenskapelige fakultet. (17.10.2016). *Vitnepsykologi*. Hentet fra:

<https://www.sv.uio.no/psi/forskning/prosjekter/vitnepsykologi/>

Gamst, K. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hafstad, G.S., & Augusti, E.M. (lest 01.03.2020). *Ungdoms erfaring med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Hentet fra:

<https://www.nkvts.no/rapport/ungdoms-erfaringer-med-vold-og-overgrep-i-oppveksten-en-nasjonal-undersokelse-av-ungdom-i-alderen-12-til-16-ar/>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). *Endring i straffeprosessloven. Avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner*. (Prop.112 L (2014 – 2015)). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-112-1-2014-2015/id2408302/sec1>

Lagestad, P. (2017). *Kommunikasjon og konflikthåndtering. Publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv*. (1 utgave, 4. opplag) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Langballe, Å. (2011). *Den dialogiske barnesamtalen*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Lillevik, O, G. Salamonsen, J, S. Nordhaug, I. (2019). *Vold i nære relasjoner. Diskurser og fenomenforståelse*. (1.utgave) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Magnussen, S. (2017). *Vitnep psykologi*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Melinder, A. (05.11.2011). Gjentatte avhør: Flere forhold har betydning for påliteligheten i barns utsagn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*. Hentet fra:

<https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2011/11/gjentatte-avhor-flere-forhold-har-betydning-paliteligheten-i-barns-utsagn>

Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Barn utsatt for vold i familien*. Hentet fra:

https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Barn_utsatt_f_or_vold_i_familien/

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (lest 01.03.2020). *Konsekvenser av vold og overgrep*. Hentet fra: <https://voldsveileder.nkvts.no/blog/innhold/hva-er-vold-mot-barn/konsekvenser-av-vold-og-overgrep/>

Nasjonal veiviser ved vold og overgrep. (lest 20.02.2020). *Definisjoner av vold*. Hentet fra: <https://dinutvei.no/om-vold/241-definisjoner-av-vold>

Politidirektoratet. (14.12.2019). *Tilrettelagte avhør. Statistikknotat*. Hentet fra:

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/tilrettelagt-avhor/tilrettelagte-avhor-per-andre-tertial-2019.pdf>

Regjeringen. (30.01.2015). *Beskyttelse av barn mot vold og seksuelle overgrep*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/beskyttelse-av-barn-mot-vold-og-seksuelle-overgrep/id2365250/>

Regjeringen. (02.10. 2015). *Nytt regelverk om avhør av barn og sårbare fornærmede og vitner*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nytt-regelverk-om-avhor-av-barn-og-sarbare-fornarmede-og-vitner/id2455240/>

Skogstrøm, L. (29.10.2015). *Politiet stiller like mange ledende spørsmål i barneavhør som før*. Aftenposten. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/norge/i/7pwB/politiet-stiller-like-mange-ledende-spoersmaal-i-barneavhoer-som-foer>

Statens barnehus. (lest 01.03.2020). Hentet fra: <https://www.statensbarnehus.no/>

Straffeloven. (2005). Lov om straff (LOV-2005-05-20-28). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet: Barn strategier* Oslo: Universitetsforlaget